

Archeologisch onderzoek op de locatie
Hoekstraat 38
te Groningen.

A.R. Wieringa
&
K. Helfrich

Stadse Fratsen 19
maart 2010

Archeologisch onderzoek op de locatie Hoekstraat 38 te Groningen

A.R. Wieringa
&
K. Helfrich

Stadse Fratsen 19
maart 2010

(Archeologische basisrapporten
Dienst Ruimtelijke Ordening en Economische Zaken
van de Gemeente Groningen
en
Stichting Monument & Materiaal
Groningen)

Deze basisrapporten bevatten een weergave van de resultaten van archeologische (deel)onderzoeken die binnen de gemeente Groningen zijn uitgevoerd. De Stadse fratsen zijn beschikbaar op de internetsite: www.stichtingmenm.nl

Colofon

Redactie: G.L.G.A. Kortekaas, K. Helfrich en J.Y. Huis in 't Veld

Status report: definitieve versie

Autorisatie:

A handwritten signature in black ink, appearing to read 'G.L.G.A. Kortekaas', with a long horizontal stroke extending to the right.

Drs. G.L.G.A. Kortekaas
Senior KNA-archeoloog Gemeente Groningen

©Gemeente Groningen

ISBN/EAN: 978-90-78589-19-8

Inhoudsopgave

Samenvatting	1
1 Inleiding	3
<i>A.R. Wieringa</i>	
1.1 Aanleiding van het onderzoek	3
1.2 Ligging van het onderzoeksterrein	3
1.3 Bodemontwikkeling	4
1.4 Beknopte voorgeschiedenis en archeologische verwachting	4
1.5 Werkwijze	4
2 Resultaten	7
<i>A.R. Wieringa</i>	
2.1 De oudste sporen	7
2.2 Sporen van bewoning	7
2.3 Overige sporen	10
3 Ceramiek	11
<i>K. Helfrich</i>	
3.1 Inleiding	11
3.2 Methode	11
3.3 Resultaten	11
3.4 Conclusie	13
4 Metaal	15
<i>K. Helfrich</i>	
4.1 Inleiding en resultaten	15
4.2 De vondsten	15
5 Conclusie	17
<i>A.R. Wieringa</i>	
Literatuur	19
Bijlage 1 Technische en administratieve gegevens	21
Bijlage 2 Puttenplan en sporenkaarten	23
Bijlage 3 Vondstenlijst	29

Samenvatting

In september 2003 vond op de locatie Hoekstraat 38 te Groningen een archeologische opgraving plaats, aangevuld met een booronderzoek. Bij dit onderzoek werden archeologische sporen uit de Late Middeleeuwen en de Nieuwe Tijd vastgelegd. De sporen bestonden voornamelijk uit funderingen en vloerresten, en ophooglagen bestaande uit brandlagen en as, vermoedelijk ovenafval. Ook werd vastgesteld dat ter plaatse een esdek van circa 50 cm dikte aanwezig is en dat langs de zuidzijde van het terrein een sloot gelegen heeft.

1 Inleiding

A.R. Wieringa

1.1 Aanleiding van het onderzoek

Aan de Hoekstraat is in 2003 een pakhuis gesloopt, waarna nieuwbouw plaatsvond. Deze nieuwbouw had tot gevolg dat op de locatie een meter van het bodemarchief geruimd zou worden. Omdat de locatie in het historisch centrum van Groningen ligt, een gebied met een hoge archeologische waarde, werd de bouwput archeologisch opgegraven. Het onderzoek werd door de gemeente Groningen, in samenwerking met de Stichting Monument & Materiaal uitgevoerd.

1.2 Ligging van het onderzoeksterrein

De Hoekstraat is gelegen in het noordwesten van de Groninger binnenstad, in de wijk het Akwartier. De straat ligt evenwijdig aan de verdwenen middeleeuwse stadwal en -muur, die aan de noordzijde van de straat lagen. De onderzoekslocatie Hoekstraat 38 ligt tussen de Vierde Drift en de Vijfde Drift, die de Hoekstraat aan de noordzijde verbinden met de Noorderhaven (afb. 1).

Afbeelding 1: Kaart van Groningen, de ligging van de Hoekstraat en de onderzoekslocatie. Kaart: J.Y. Huis in 't Veld.

1.3 Bodemontwikkeling

De stad Groningen ligt op de noordelijke uitloper van de Hondsrug, een stuwwal bestaande uit keileem en keizand die is ontstaan in de voorlaatste ijstijd. In de historische binnenstad is in de Late Middeleeuwen deze keizandlaag overdekt geraakt met stratendrek en afval, waardoor het maaiveld tot maximaal 3 meter hoger kwam te liggen. In de archeologie wordt voor deze vorm van ophoging de term *steigeraarde* gebezigd. In andere, onbebouwde delen van de stad lagen essen, akkerland dat door jarenlange aanvoer van mest en plaggen ook hoger kwam te liggen. In het gebied rond de Hoekstraat ligt ook zo'n zogenaamd *esdek*, afgedekt met een latere ophoging bestaande uit *steigeraarde*.

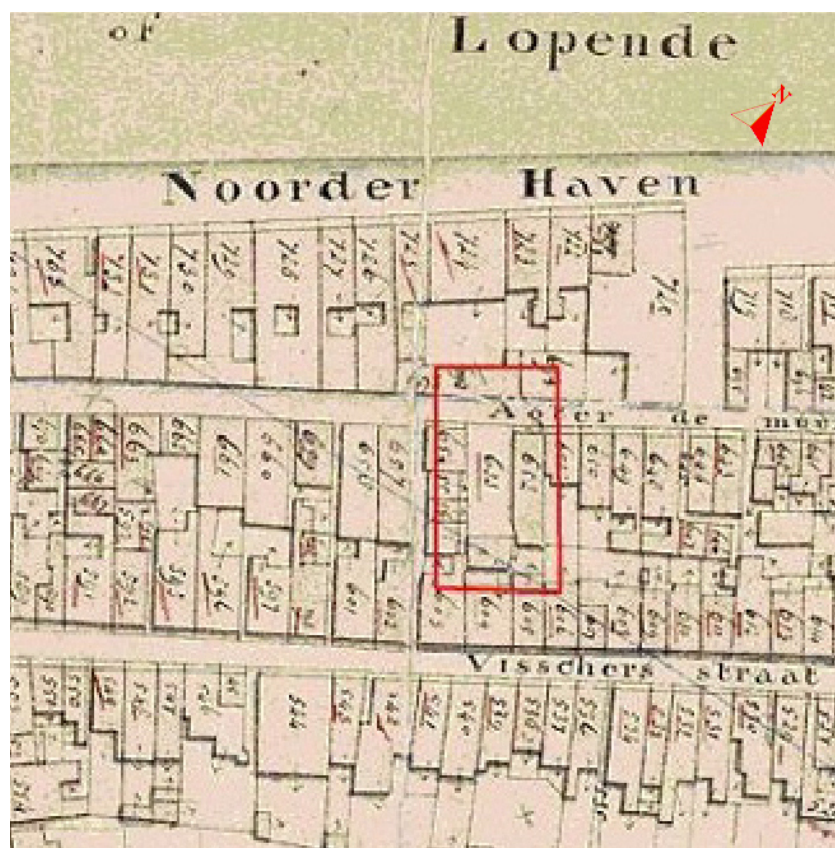
1.4 Beknpte voorgeschiedenis en archeologische verwachting

Doel van onderhavig onderzoek was het vastleggen van archeologische gegevens, die door de uitgraving van de bouwput verloren zouden gaan. Deze archeologische gegevens kunnen een bijdrage leveren aan het reconstrueren van de ontstaansgeschiedenis van de stad Groningen in het algemeen, en aan de bebouwings- en bewoningsgeschiedenis van de Hoekstraat in het bijzonder. Bestudering van archiefbronnen en historisch kaartmateriaal gaf de volgende informatie over Hoekstraat 38. De in 2003 gesloopte bebouwing bleek na bouwhistorisch bronnenonderzoek in haar geheel uit 1862 te stammen (Kortekaas & Helfrich 2004). Op de kadastrale minuut van de stad, gemaakt tussen 1821-1832, is het perceel onbebouwd (afb. 2).

In 1643, op de vogelvluchtkaart van Haubois, was de situatie anders (zie paragraaf 2.2). Geplot op de moderne kadastrale kaart ontstaat door verschaling een kleine onnauwkeurigheid. Hierdoor lijkt Hoekstraat 38 samen te vallen met een huis dat in de lengterichting van de straat staat afgebeeld, met aan de westelijke helft van deze woning een aanbouw aan de achterzijde. Het kan echter ook zijn dat Hoekstraat 38 het tweede, oostelijke deel van het huis betreft, waarachter zich op de kaart een open ruimte bevindt. In 1565 is op de oudste stadsplattegrond van Groningen door Jacob van Deventer het perceel Hoekstraat 38 onbebouwd. Omdat de locatie gelegen is binnen de middeleeuwse omwalling van Groningen was het zeker mogelijk uit deze periode grondsporen te vinden. Oudere sporen onder het mogelijk aanwezige middeleeuwse *esdek*, waren, gezien de beperkte ontgravingsdiepte van 1 meter onder maaiveld, in dit werk niet te verwachten.

1.5 Werkwijze

De beperkte terreinomvang, in combinatie met grondopslag op het terrein, maakte het noodzakelijk de bouwput te verdelen in vijf kleine werkputten (zie bijlage 2, afb. 12). In elk van deze werkputten werden, naar gelang van de aard van de al dan niet aanwezige grondsporen, 3 tot 5 vlakken aangelegd. Deze werkputten werden aangelegd met een minikraan, waarna handmatig het vlak werd opgeschaafd. De uiteindelijke ontgravingsdiepte bedroeg 1 meter onder maaiveld, tevens bestekdiepte van de bouwput. De dieper gelegen grondsporen werden ongemoeid gelaten, en blijven bewaard onder de nieuwbouw. Om toch een idee te krijgen van de bodemopbouw en eventuele grondsporen werden met een guts enkele grondboringen gezet.

Afbeelding 2: De kadastrale minuut van 1832. De onderzoekslocatie betreft het onbebouwde perceel in het rode kader. Bewerking kaart: A.R. Wieringa en J. Buist.

2 Resultaten

A.R. Wieringa

De in de opgraving gedocumenteerde sporen worden stratigrafisch van onder naar boven beknopt besproken.

2.1 De oudste sporen

In het onderste vlak werd her en der in de werkputten een laag waargenomen die deed denken aan een esdek. Enkele boringen bevestigden inderdaad dat er een rest van het esdek aanwezig was, bestaande uit een grijze, wat vette zandlaag met een dikte van circa een halve meter. Uit de top van dit esdek werd wat vondstmateriaal verzameld. Het aardewerk uit deze laag gaf de volgende dateringen voor de bovenzijde van dit esdek: 2 maal 14e–15e eeuw (vnrs. 25 en 50), en eenmaal 15e–16e eeuw (vnr. 28). Hierbij moet rekening gehouden worden dat er in de loop van de tijd door opspit of aanvoer van elders ‘vervuiling’ van de top van dit esdek heeft opgetreden.

Verspreid over de opgraving werden op het esdek diverse grondsporen met sporen van verhitting gedocumenteerd, bestaande uit aslagen, houtskool, verbrand leem en dergelijke (afb. 3 en bijlage 2, afb. 15). Deze sporen zijn geïnterpreteerd als resten en afval van een oven. De datering van deze oven ligt tussen de 14e en 15e eeuw op basis van het geassocieerde aardewerk (vnrs. 22 en 26).

Er zijn maar weinig aanknopingspunten voor de reconstructie van deze oven. Waarschijnlijk heeft de oven een basis van keileem en keizand gehad. Mogelijk dat de gevonden bakstenen vloerresten aan de zuidzijde van de oven als stookvloer heeft gediend, het is ook mogelijk dat juist het te bakken materiaal op deze vloer stond. Een grondmonster uit de aslaag bevatte verkoold wilgenhout (vnr. 20; determinatie F. Vrede). Het is goed mogelijk dat dit restanten zijn van takkenbossen waarmee de oven gestookt werd. Een kuil en een sloot, net ten zuiden van de ovenresten, in vlak 5 van werkput 1 werden aan de hand van het aardewerk gedateerd in de 15e–16e eeuw.

2.2 Sporen van bewoning

Vondsten uit de 17e eeuw ontbraken nagenoeg op het terrein, met uitzondering van vondstnummer 32 uit werkput 2 vlak 3. Er is in deze periode sprake van bebouwing op het terrein. Dit wordt gestaafd door de kaart van Haubois (afb. 4), en ook werd er in schelpkalk gemetseld muurwerk gevonden dat mogelijk al uit de late 16e eeuw stamt (zie bijlage 2, afb. 15). Het betreft hier de noord- en westgevel van een huis, opgetrokken uit bakstenen met steenmaten 28 x 13,5 x 7,5. Naar het zuiden toe bleek deze fundering dieper aangelegd, mogelijk om daarmee te voorkomen dat de gevel zou verzakken in de daar aanwezige (gedempte) 15e of 16e eeuwse sloot. De fundering van het pakhuis uit 1862 bleek op deze oudere voorganger gezet te zijn.

Uit ongeveer dezelfde periode (17e eeuw) of iets later stamt een kelder, gemetseld in schelpkalk (afb. 5). De steenmaat van de opgaande keldermuur bedroeg 28–28,5 x 13–13,5 x 6–6,5. De 5-lagenmaat was 37 cm. De vloer van deze kelder was opgetrokken uit hele en halve bakstenen. Na het buiten gebruik raken van de kelder werd de keldervloer opgebroken om er een stiep in te plaatsen.

De basis van deze stiep was een veldkei, waarop bakstenen gemetseld waren. De functie van de stiep in de kelder is onduidelijk. Waarschijnlijk heeft de kelder meerdere functies gehad (mogelijk was deze in eerste aanleg bedoeld als beerkelder) en heeft de stiep nadien een bovenliggende vloer

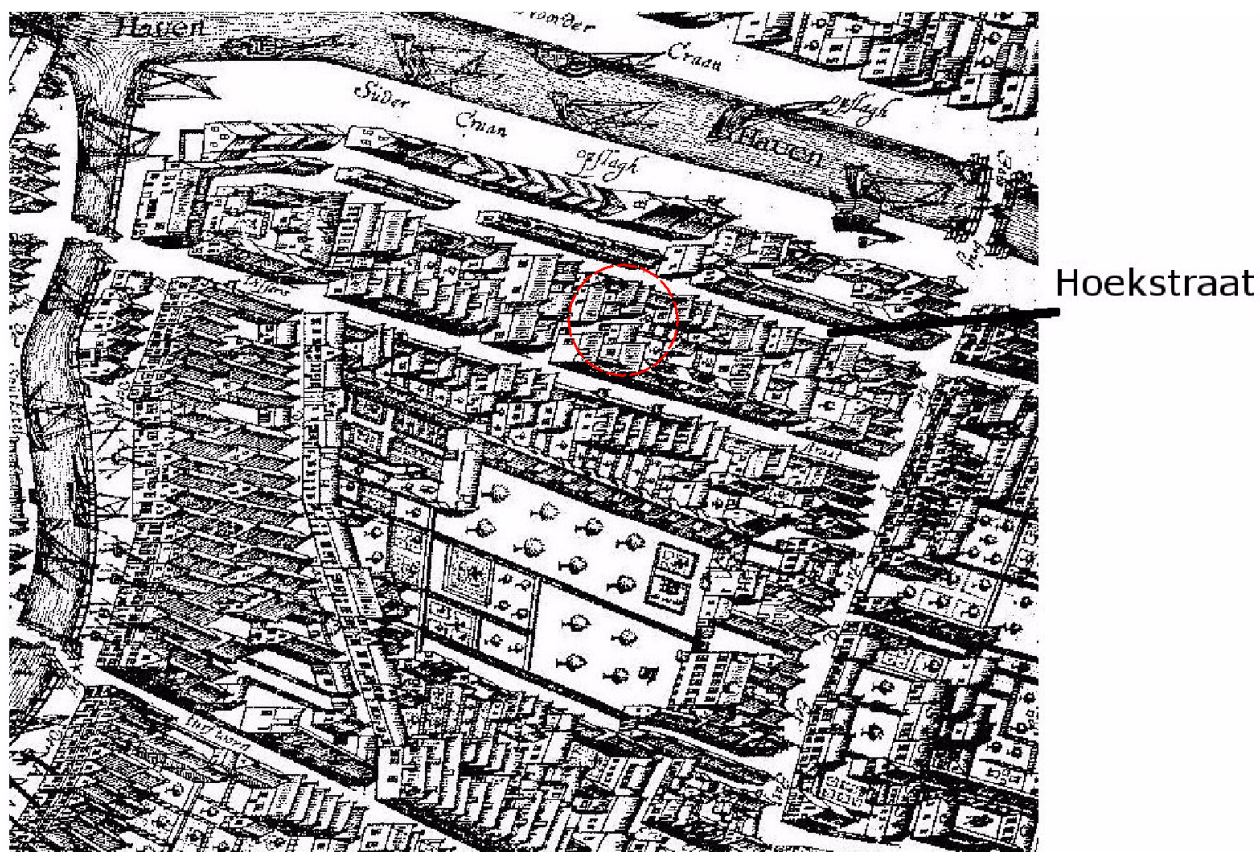

Afbeelding 3: De vage contouren van een mogelijke oven, gevuld met puin en verbrand materiaal. Richting: oost; foto: A.R. Wieringa.

gesteund. De vondst van een tapkraan op de keldervloer geeft de suggestie dat er mogelijk drank lag opgeslagen. Dat kan echter ook de wensgedachte van de auteur zijn, die hoopt nog eens zo'n kelder te vinden, maar dan intact en gevuld. De kelder was dichtgeworpen met puin en gruis en bleek aan de bovenzijde deels schuil te gaan onder steigeraarde met daarin 18e eeuwse vondstmateriaal; een indicatie dat de kelder in die tijd al buiten gebruik was. Dat de voornoemde oven slecht te reconstrueren viel kwam mede doordat deze kelder door de oven gegraven is.

Behalve de stiep in de kelder werden nog enkele stiepen gevonden. Eén stiep lag midden onder de laat 16e eeuwse voorgevel en had een veldkei als basis (afb. 6). In werkput 3 werd een tweede, weliswaar veel kleinere veldkei, ook als stiep aangemerkt. Omdat ook deze stiep in de as van het perceel ligt is het denkbaar dat deze twee stiepen een summiere aanwijzing zijn voor (houten) bebouwing voorafgaande aan de laat 16e eeuwse bebouwing. Twee andere stiepen bestonden uit gemetselde bakstenen. Deze stiepen zullen ongetwijfeld hebben behoord bij de behuizingen die op het perceel stonden, een plaatsing binnen een huisstructuur was uit de onderlinge ligging en afstand tussen de stiepen echter niet te extraheren.

Voorts werd in werkput 5, vlak 1 nog de vloer van een haard gevonden, bestaande uit in een vierkant gelegde bakstenen met in het midden hiervan duidelijke brandsporen (zie bijlage 2, afb. 13). Deze haard lijkt redelijk centraal in een (voor-) huis gelegen te hebben, afgaande op de plaatsing van de grondsporen in de bestaande percelering.

Afbeelding 4: Kaart van Haubois. Het onderzoekgebied ligt binnen de rode cirkel. Bewerking kaart: J. Buist.

Afbeelding 5: De vloer van de kelder. Richting: noord; foto: A.R. Wieringa.

2.3 Overige sporen

In een laag ‘stadsgrond’ die in alle werkputten wordt waargenomen werd aardewerk uit de late 17e, 18e en 19e eeuw gevonden. Deze vondstlaag heeft waarschijnlijk verband met het braak liggen van het terrein gedurende (een deel) van deze periode. Curieus aan deze vondstlaag was het voorkomen van oester- en st. Jacobsschelpen en het ontbreken van mosselschelpen. Recenter aardewerk ontbrak in deze laag. Dit zal samenhangen met de in 1862 gepleegde nieuwbouw waarbij het hele terrein overbouwd raakte.

Afbeelding 6: Stiep, in de vorm van een veldkei, onder de fundering van de voorgevel (spoonr. 12).
Richting: noord; foto: A.R. Wieringa.

3 Ceramiek

K. Helfrich

3.1 Inleiding

Op de opgraving is de ceramiek verzameld bij het doorspitten van de grondsporen. In de bovenste laag stadgrond (ca. 30 tot 45 cm diep) was een grote hoeveelheid schervenmateriaal aanwezig, zeer fragmentarisch van aard.

3.2 Methode

De scherven zijn gewassen en gedroogd. Daarna werden de scherven voor zover mogelijk aan elkaar gepast. Gezien het fragmentarische karakter van de scherven, leverde dit puzzelwerk weinig reconstrueerbare voorwerpen op. De ceramiek is vervolgens beschreven. Daarbij is gelet op het soort baksel, het type voorwerp, de versieringstechnieken en de datering van het individuele stuk. Met name het type voorwerp, de herkomst en de datering waren veelal moeilijk traceerbaar. Bij de beschrijving van de resultaten zal ik dan ook vooral de grote lijnen aangeven en alleen de bijzondere vondsten nader benoemen.

De ceramiek dateert hoofdzakelijk uit de nieuwe tijd, waarbij de nadruk ligt op de periode 1700 tot circa 1850 n. Chr. De oudere vondsten dateren uit de periode 1300–1600 n. Chr. en zijn slechts gering in aantal. In bijlage 3 wordt een overzicht gegeven van alle vondstnummers en de vondsten.

3.3 Resultaten

De resultaten zullen worden besproken aan de hand van de verschillende baksels, waarbij kort de gevonden voorwerpen en mogelijke bijzonderheden vermeld worden. In tabel 1 (blz. 14) wordt een overzicht gegeven van de voorwerpen naar bakselsoort. Fragmenten die niet tot een duidelijk voorwerp te herleiden zijn, schaar ik onder de term pot. Dit type voorwerp is evenals de bouwkeramiek en de kleipijpen niet in de tabel opgenomen.

Roodbakkend aardewerk

Het merendeel van de fragmenten behoort tot het roodbakkend aardewerk en valt te rangschikken onder het keukengerei, zoals grapes, pannen en borden. Dit roodbakkende aardewerk is vervaardigd op de draaischijf en vaak voorzien van loodglazuur aan de binnenzijde. De voorwerpen die op het vuur stonden, zijn aan de buitenzijde beroet. De herkomst van deze ceramiek is vermoedelijk vooral Noord-Nederland, misschien deels lokaal vervaardigd danwel afkomstig uit Friesland. Met name de met slibdecoratie versierde bordjes zijn afkomstig uit het Nederrijnse gebied (grootweg de driehoek gelegen tussen Kleve, Krefeld en Tegelen)¹. Tot de ongeglazuurde vormen behoort onder andere de bloempot en de aspot. Van laatstgenoemde is een bodemfragment gevonden, steunend op drie schelpvoetjes. De datering hiervan is 15e–16e eeuw. Een fragment van een vuurklok is eveneens opmerkelijk, aangezien dit type voorwerp slechts sporadisch wordt gevonden.

Opvallend is het relatief grote aantal scherven van aardewerk uit het Duitse Pottland. Dit gedraaide aardewerk heeft een rossige kleur baksel en is bedekt met loodglazuur en heeft een

¹De vormtaal van deze aardewerkproductie vond veel navolging in andere productiecentra, zodat niet altijd daadwerkelijk zeker is, dat de bordjes ook uit dit gebied afkomstig zijn.

oranje kleur. Karakteristieke vormen zijn borden, kommetjes en pannen. Een kenmerkende decoratiemethode is de versiering met een kamstreek, maar deze is hier niet aangetroffen. Een merkwaardig voorwerp is een soort voet, die aan de bovenzijde is voorzien van loodglazuur en aan de onderzijde is beroet (vnr. 36). Een vergelijkbaar voorwerp is mij niet bekend, mogelijk is het gebruikt om vuur mee te doven.

Witbakkend aardewerk

Op de voorwerpen van witbakkend aardewerk is vaak een combinatie van loodglazuur met de toevoeging van koperoxide toegepast, zodat het voorwerp deels een groen en deels een geel aanzicht biedt. Veel van de fragmenten van witbakkend aardewerk zijn van kommetjes en schaaltjes behorend tot het keuken- en/of tafelgerei, maar ook van een komfoor. De herkomst van deze voorwerpen is vaak moeilijk te achterhalen, mede ook doordat het op veel plaatsen werd geproduceerd. Een enkele maal is Frechen in Duitsland als productieplaats aan te wijzen.

Majolica

De aangetroffen scherven behoren alle tot schotels of borden en zijn voornamelijk met blauwe decoraties versierd. De herkomst is vooral Friesland (specifieker Harlingen). De gebruikte motieven zijn vooral floraal van aard.

Faïence

In vergelijking met de majolica is de vormenrijkdom wat groter. Niet alleen borden en schotels, maar ook kopjes, plooischotels en een kwispedoor behoren tot de aangetroffen voorwerpen. De decoratie is vooral uitgevoerd in blauwe kleuren, maar ook is een aantal witte voorwerpen aangetroffen. De herkomst van deze laatste groep zal vermoedelijk Delft zijn, terwijl het blauw gedecoreerde materiaal vooral uit Friesland afkomstig is.

Porselein

De aangetroffen fragmenten behoren vooral aan borden en schoteltjes toe en zijn afkomstig uit China. Ze zijn voorzien van een blauwe decoratie in Chinese stijl.

Steengoed

De fragmenten van steengoed zijn op te delen in fragmenten van kruiken, mineraalwaterkruiken en voorraadpotten van Duitse makelij uit de productieplaatsen Duingen en het Westerwald én in industrieel vervaardigd kop- en schotelgoed uit Engeland. Een bijzonderheid vormt het fragment van een deksel van rood steengoed, dat mogelijk in Delft is vervaardigd. Tot de oudere vondsten behoren enkele kruikfragmenten met een gevamd uiterlijk uit Siegburg, te dateren in de 14e/15e én 15e/16e eeuw.

Industrieel aardewerk

De bordfragmenten van creamware zijn ongedecoreerd en de kopjes zijn versierd. Een bijzonderheid vormt het kopje van cabbageware. Dit kopje heeft aan de buitenzijde de vormstructuur van een koolblad. De gedecoreerde schoteltjes zijn vervaardigd met behulp van transferprints en behoren tot het pearlware. De herkomst is mogelijk Engeland, danwel Maastricht of het Maasland.

Pijpaardewerk

Onder de fragmenten van pijpen zijn vooral stelen aanwezig. De vier ketelfragmenten hebben alle een hielmerk. Twee zijn opgenomen in de lijst met Goudse hielmerken van (Duco 1982); te weten

de lettermerken BWB (vnr. 44) en IWI (vnr. 31). Het hielmerk op de ene ketel van vondstnummer 2 verbeeldt een vogel (Duco 1993, p. 153, nr. 75), terwijl de tweede ketel is voorzien van een ketelmerk met het gekroonde getal 18 (Duco 1993, p. 161, nr. 115).

Bouwkeramiek

Onder de term bouwkeramiek vallen ook de wandtegels, die in majolicatechniek werden vervaardigd. Deze hebben aan de voorzijde een helder tinglazuur en zijn aan de achterzijde ongeglazuurd. Vooral de blauwe beschildering is daarbij favoriet. De motieven zijn onder andere een fruit met vliegje (afb. 7, vnr. 10). Een 17e-eeuws exemplaar is uitgevoerd in eveneens een blauwe beschildering met in het midden een bloempot en in de hoeken een Franse lelie.

Afbeelding 7: Wandtegel, breedte ca. 12 cm. Foto: J. Buist.

3.4 Conclusie

Het keramische vondstmateriaal van deze kleine opgraving dateert vooral uit de nieuwe tijd en bestaat voornamelijk uit zeer fragmentarische voorwerpen, die te rangschikken zijn onder het keuken- en tafelgerei van de gewone, niet al te rijke burgerij. Veel opmerkelijke vondsten zitten hier niet bij. Het gros van deze vondsten is afkomstig uit opgebrachte grond, en daardoor niet aan specifieke bewonings- of gebruikssporen op het onderzochte terrein te koppelen.

Tabel 1: Overzicht van het minimum aantal voorwerpen gerangschikt naar bakselsoort.

Verklaring van de afkortingen: aw= aardewerk; rb= roodbakkend; wb= witbakkend; ind= industrieel (deze groep omvat ook cream-, pearl- en cabbageware).

Potvorm	Rb aw	Wb aw	Steengoed	Majolica	Faience	Porselein	Ind aw	Totaal
Aspot	1							1
Bakje	1	1						2
Bakpan	1							1
Beslagkom		1						1
Bloempot	4							4
Bord	22	1		5	41	2	7	78
Deksel	2		1				1	4
Dover?	1							1
Grape	17	1						18
Kan	1	1						2
Kom	8	7			2			17
Komfoor	2	1						3
Kop	3		3		2	1	2	11
Kruik			13					13
Kwispedoor					1			1
Mineraalwaterkruik			5					5
Papkom	1	1						2
Plooischotel					2			2
Pispot	4	1						5
Schaaltje/ schoteltje			5		1	3	4	13
Schotel	5			14	1			20
Steelkom	3							3
Stoofpan	5							5
Test	7	1						8
Vergiet	1	2						3
Vorraadpot	5		10					15
Vuurklok	1							1
Zalfpot					1		1	2
Totaal	95	18	37	19	51	6	15	241

4 Metaal

K. Helfrich

4.1 Inleiding en resultaten

Tijdens het doorspitten van de grondsporen en met behulp van een detector zijn metalen voorwerpen verzameld. De bijzondere vondsten zijn schoongemaakt en geconserveerd. Het betreft een aantal munten, twee tapkranen en een zegelstempel, alle daterend uit de nieuwe tijd. Deze zullen kort worden toegelicht.

4.2 De vondsten

Munten

De munten zijn handmatig gereinigd. In totaal zijn acht munten (zie tabel 2) aangetroffen, waaronder vijf duiten.² Vier duiten zijn vervaardigd van koper en geslagen in verschillende gewesten. Eén Utrechtse duit is van veel oudere datum en vervaardigd van zilver. De andere munten betreffen een halve plak of groot van onbekend jaartal geslagen te Groningen en een statenoord van 1589 geslagen in Gelre. Eén munt is niet goed leesbaar meer.

Tabel 2: Overzicht van de aangetroffen munten

Vnr.	Datering	Herkomst	Muntsoort	Literatuur
1	1739	Utrecht	duit, koper	(Purmer & Van der Wiel 1996, 5111)
1	1766	Holland	duit, koper	(Purmer & Van der Wiel 1996, 2007)
5	1520	Utrecht	duit, zilver	(Pietersen 1978, 18)
6	ca. 1525	Groningen	halve plak of groot, koper?	(Puister 1986, 1406 vgl)
6	1589	Gelre	statenoord, koper	(Purmer & Van der Wiel 1996, 1023)
10	1771	Groningen en Ommelanden	duit, koper	(Purmer & Van der Wiel 1996, 8004)
15	ca. 1580	Groningen	onbekend, koper	(Puister 1986, vgl)
31	1750-1800	Zeeland	duit, koper	(Purmer & Van der Wiel 1996, 4011)

Tapkranen

Zowel een complete tapkraan als alleen de stop (ook wel kraan genoemd) zijn hier gevonden. De tapkraan is vervaardigd van messing en de stop van roodkoper. De stop (afb. 8, vnr. 21) heeft een haantje als bekroning. Helaas is geen merkteken zichtbaar en de datering is onduidelijk. Bij de complete kraan (afb. 9, vnr. 35) is op de stop een driepas aangebracht. Het merkteken op de stop is niet goed leesbaar. Bij de opgraving op het Wolters-Noordhoff-Complex is een vergelijkbaar exemplaar opgegraven, dat uit de periode 1550–1650 dateert (Vrede & Wegter 1992, p. 400).

Zegelstempel

Een achtkantige zegelstempel is vervaardigd van brons en getooid met een driepas als handgreep

²De munten zijn gedetermineerd door J.C. van der Wis, erkend numismaat en woonachtig te Groningen.

Afbeelding 8: Stop, vnr. 21.
Foto: J. Buist.

Afbeelding 9: Tapkraan, vnr. 35.
Foto: J. Buist.

(afb. 10 en afb. 11, vnr. 2). Dit voorwerp is gevonden in een 18e eeuwse context. De afdruk toont een zittende vogel tussen lauriertakken. Mogelijk houdt deze voorstelling verband met het familiewapen van de vroegere eigenaar(s).

Afbeelding 10: Zegelstempel.
Foto: J. Buist.

Afbeelding 11: Afdruk van de zegelstempeldruk. Breedte van de afdruk is ca. 1,5 cm. Foto: J. Buist.

5 Conclusie

A.R. Wieringa

Aan de hand van de resultaten van de opgraving kunnen een aantal conclusies getrokken worden. Het perceel Hoekstraat 38 werd op zijn vroegst in de late 16e eeuw voor het eerst in baksteen opgetrokken. Mogelijk heeft daaraan voorafgaand een houten gebouw op het perceel gestaan, een aanwijzing hiervoor zijn enkele stiepen van veldkeien, die als fundering voor houten palen kunnen hebben gediend. Op het eind van de Middeleeuwen fungeerde het terrein vermoedelijk nog als akkerland (es). In de periode daarna, voorafgaand aan de bewoning, vonden er waarschijnlijk ambachtelijke activiteiten plaats, waarvan de oven de mogelijke weerslag is.

In (een deel van) de 18e en 19e eeuw lijkt het terrein braak te liggen, aanwijzingen voor ambachtelijke activiteiten in die periode zijn op het terrein niet gevonden. Wel lijkt het erop dat het terrein in deze periode als vuilstort werd gebruikt. Het kan echter ook zijn dat een deel van de grondsporen geruimd is bij de bouw van een pakhuis in 1862, waarbij het gehele perceel bebouwd werd.

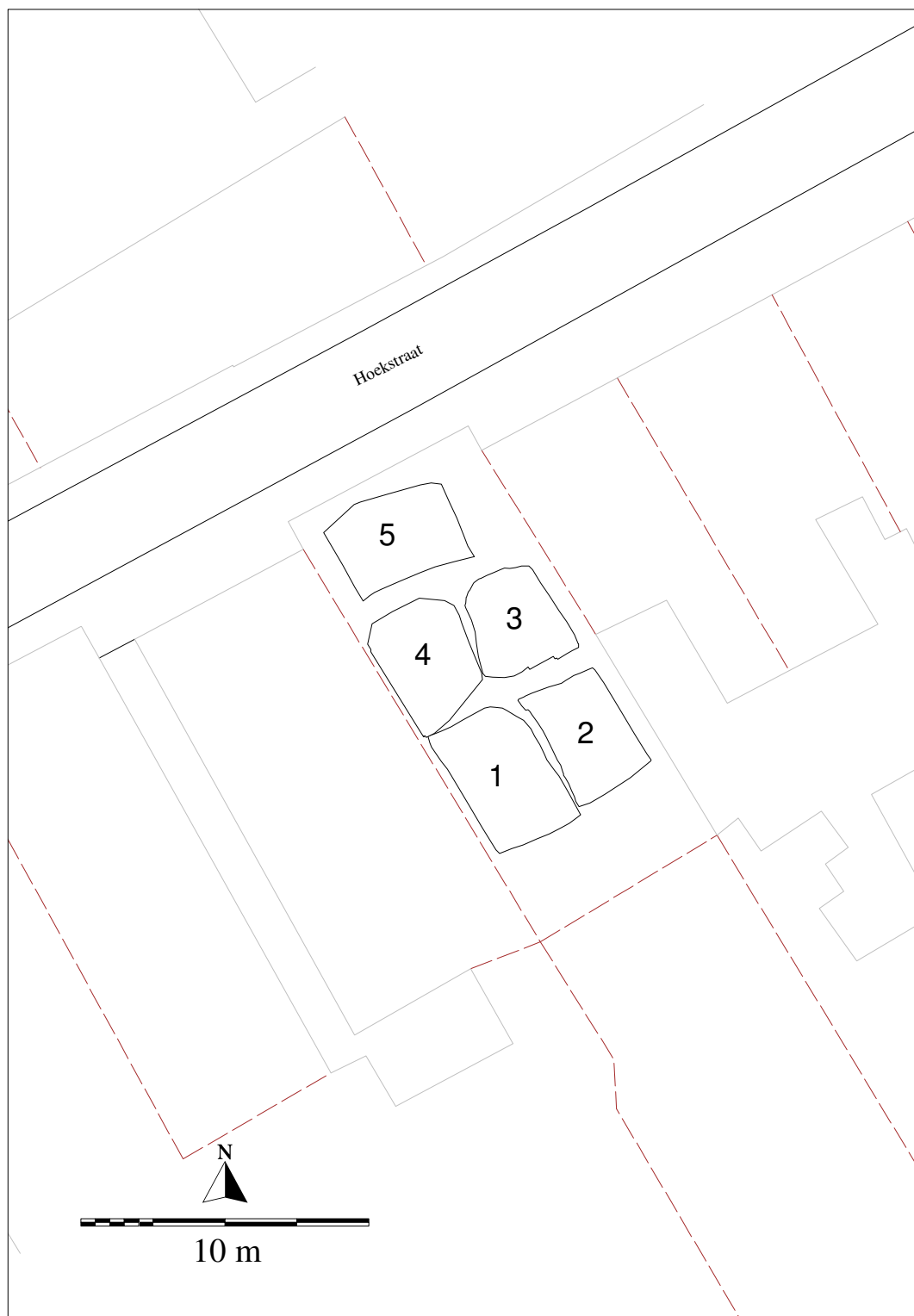
Literatuur

- Duco, D.H., 1982. *Merken van Goudse pijpenmakers 1660–1940*. Lochem.
- Duco, D.H., 1993. Kleipijpen. In: J.J. Lenting, H. van Gangelen & H. van Westing (red.), *Schans op de Grens. Bourtanger bodemvondsten 1580 - 1850*. Sellingen, pp. 125 –166.
- Kortekaas, G & K. Helfrich, 2004. *Hervonden Stad 2004*. Groningen.
- Pietersen, F., 1978. *Munten van de stad Utrecht*. Utrecht.
- Puister, A.T, 1986. Groningse stedelijke munten. *Jaarboek voor Munt- en Penningkunde*, pp. 5–72.
- Purmer, D. & H.J. van der Wiel, 1996. *Handboek van het Nederlands kopergeld (van) 1523 (tot) 1797*. Vriezeveen.
- Vrede, F. & J. Wegter, 1992. Overige metaalvondsten. In: P.H. Broekhuizen et al. (red.), *Van boerenerf tot bibliotheek. Historisch, bouwhistorisch en archeologisch onderzoek van het voormalig Wolters-Noordhoff-Complex te Groningen*. Groningen, pp. 395 – 430.

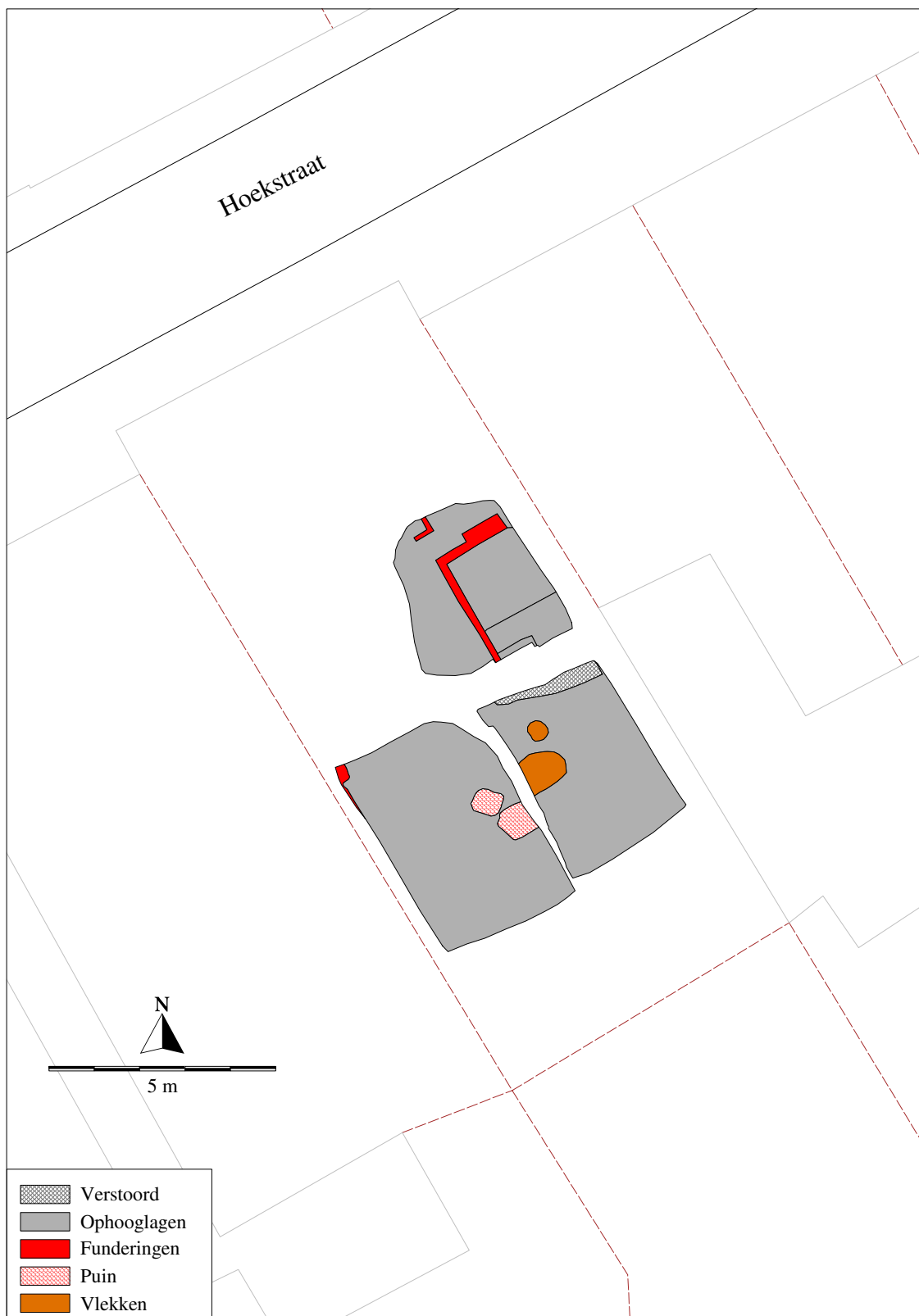
Bijlage 1 Technische en administratieve gegevens

Plaats:	Groningen
Straat:	Hoekstraat
Kaartblad:	07D
Kadastraalnr:	3690
Coördinaten:	233.308–582.090; 233.313–582.093; 233.317–582.086; 233.312–582.082.
Archis-onderzoeksmeldingnr:	5067
Opdrachtgever:	Gemeente Groningen
Betrokken instanties/personen:	Gemeente Groningen (Gemeentelijk archeoloog G.L.G.A. Kortekaas) Stichting Monument en Materiaal (M&M) Bork Sloopwerken Stuifzand
Medewerkers:	T. de Boer (M&M) M. Brouwer (student archeologie, Rijksuniversiteit Groningen) H.H. Bürmann (Gemeente Groningen) H. Meter (M&M) A.R. Wieringa (Gemeente Groningen) Eise (kraanmachinist Bork)
Complex:	Stadskern
Periode:	Middeleeuwen/Nieuwe Tijd
Geomorfologie:	Keileemrug
Type bodem:	Keizand
Hoogte :	2,50 +NAP–3,20 +NAP.
Opgravingsperiode:	31 maart t/m 2 april 2003
Bewaarplaats bodemvondsten:	Gemeentelijke Bewaarplaats voor Bodemvondsten Westerbinnensingel 48 Groningen

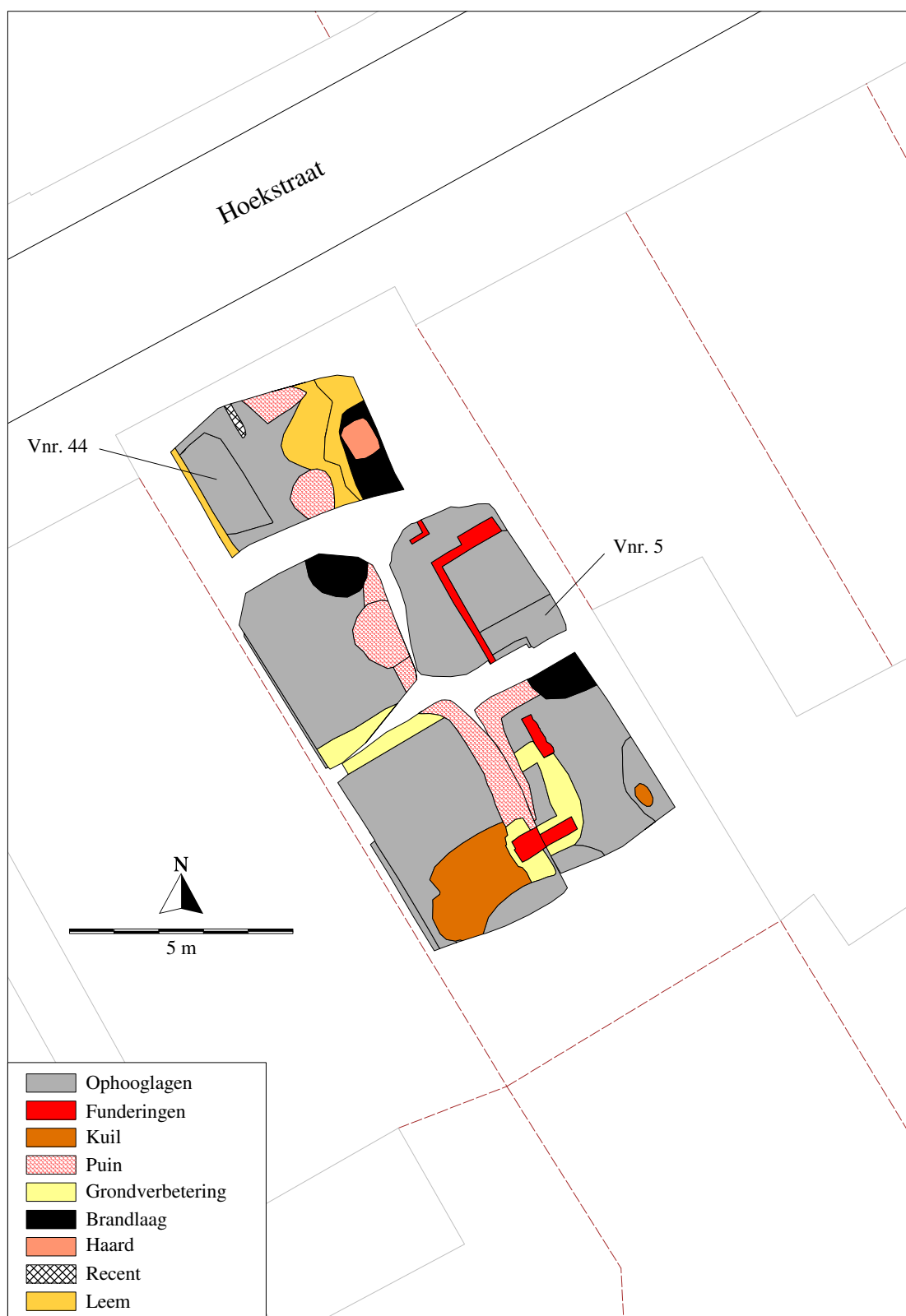
Bijlage 2 Puttenplan en sporenkaarten

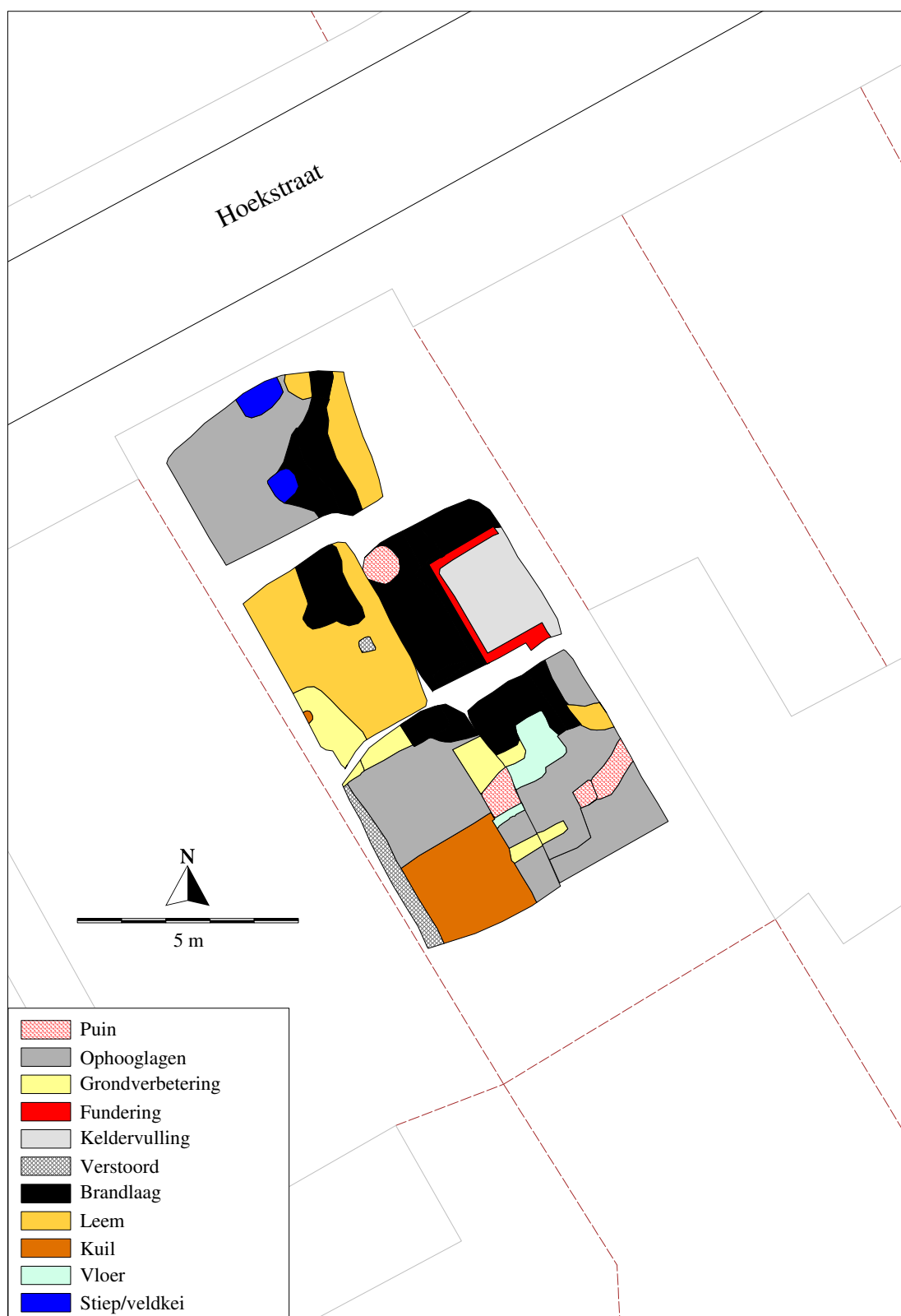
Afbeelding 12: Puttenplan. Kaart: J. Buist en A.R. Wieringa.

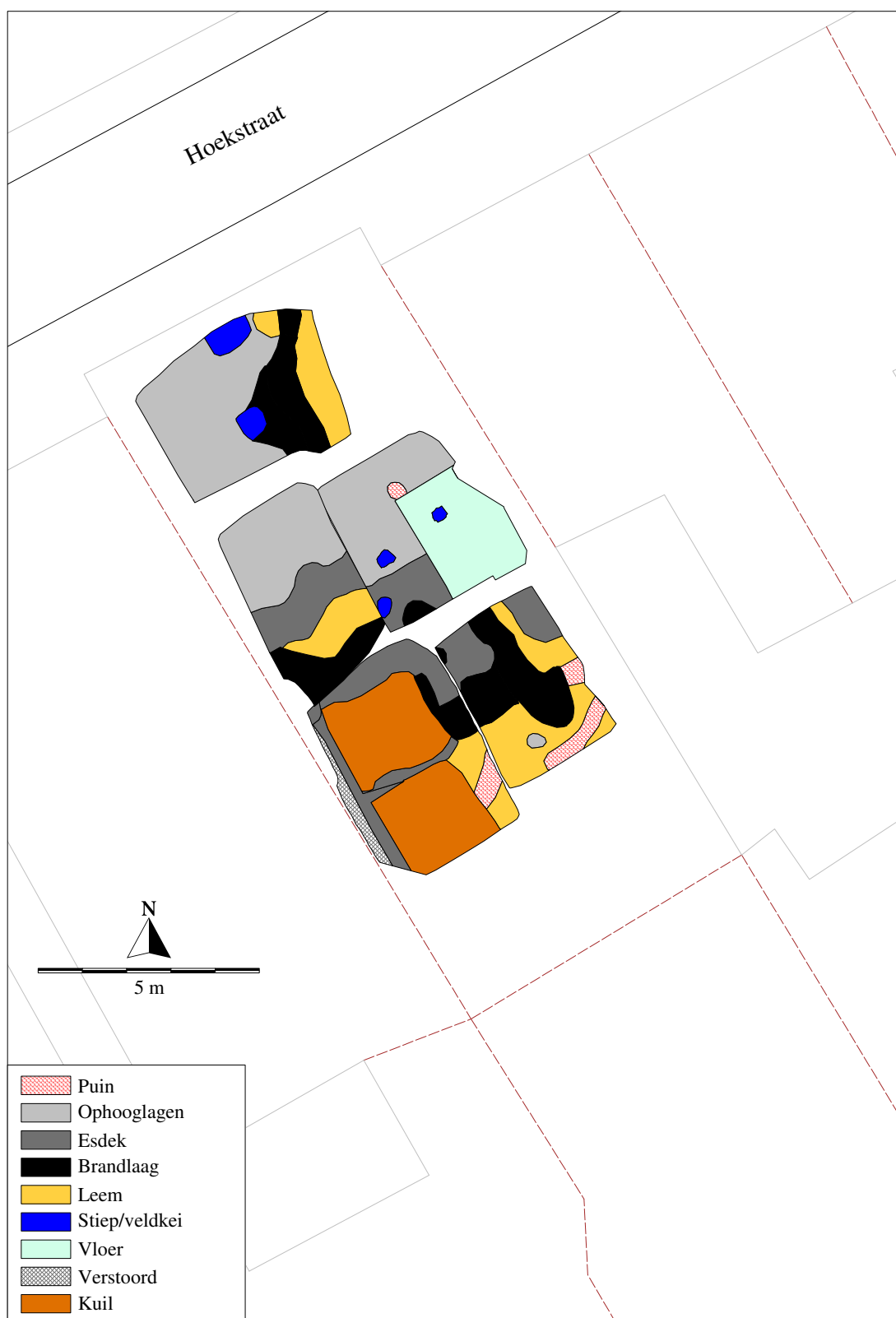
Afbeelding 13: Vlak 1. Kaart: J. Buist en A.R. Wieringa.

Afbeelding 14: Vlak 2. Kaart: J. Buist en A.R. Wieringa.

Afbeelding 15: Vlak 3. Kaart: J. Buist en A.R. Wieringa.

Afbeelding 16: Vlak 4. Kaart: J. Buist en A.R. Wieringa.

Afbeelding 17: Vlak 5. Kaart: J. Buist en A.R. Wieringa.

Bijlage 3 Vondstenlijst

Gebruikte afkortingen: ker=alle ceramiek; kpy= kleipijpen; kbw= bouwkeramiek; mtl= metaal; gls= glas; stn= natuursteen; vst= vuursteen; ma= monster algemeen; pht= hout; xxx= overig; pme= postmiddeleeuws; A-B= 1-2e helft eeuw; a-d= 1-4e kwart eeuw

Vondstnr.	Grondspoor	Materiaalsoort	Datering
1	stortvondsten	ker, kbw, bot, mtl, gls	divers
2	stadsground	ker, kbw, bot, mtl, gls, stn, vst	18
3	stadsground	ker, mtl, gls	18
4	afvalkuil	ker, mtl, gls	18
5	grijszwarte laag	mtl	16?
6	kuil	mtl	-
7	laag, grof puin	ker	18B
8	grijszwarte laag	bot	16?
9	grijszwarte laag	ker	16?
10	bij aanleg vlak	ker, kbw, bot, mtl, gls	18Ac
11	bij aanleg vlak	ker, bot	18A
12, 13	bij aanleg vlak	ker, kbw, gls	18
14	botconcentratie	ker, bot, mtl	pme
15	vlek	ker, mtl	17?
16	uit funderingszand	ker	pme
17	vloer of pad	ker	17?
18	grijze zandlaag	ker, bot, mtl	15/16
19	stadsground	ker, mtl	15/16
20	puinstrook	ker, ma	16?
21	leem/keizandlaag	mtl, glas	-
22	oven/brandsporen	ker, bot, mtl, gls	14-15
23	grof as in oven	bot, mtl	-
24	tussen puin in oven	kbw, bot, mtl, stn	-
25	esdek	ker	14-15
26	houtskoollaag oven	ker	15
27	zand/puin	ker, stn	pme
28	esdek	ker	15-16
29	losse vlakvondsten	stn	-
30	brandlaag in profiel	mtl	-
31	stadsground	ker, kbw, bot, mtl, gls, stn	18bc
32	stadsground	ker, stn, pht	17B
33	brandlaag	ker	18-19
34	in kelder	ker, mtl	17B
35	van keldervloer	ker, mtl	pme
36	humeuze laag	ker, gls	18B
37	puinige kuil	ker, gls	18d-19a
38	as/brandlaag	mtl	-
39	stadsground	mtl	-

vervolg tabel volgende blz.

Gebruikte afkortingen: ker=alle ceramiek; kpy= kleipijpen; kbw= bouwkeramiek; mtl= metaal; gls= glas; stn= natuursteen; vst= vuursteen; ma= monster algemeen; pht= hout; xxx= overig; pme= postmiddeleeuws; A–B= 1–2e helft eeuw; a–d= 1–4e kwart eeuw

Vondstnr.	Grondspoor	Materiaalsoort	Datering
40	tegen fundering	xxx	-
41	humeuze grond	ker, bot, mtl, gls	18B
42	puinige, zandige laag	ker, bot, mtl	pme
43	onder betonvloer	ker, kpy, mtl	18d–19A
44	humeuze laag	ker, bot	18B–19a
45	zandlaag onder lemen vloer	ker	pme
46	vervulde blauwe klei	mtl	-
47	zand met verbrande leem	mtl	-
48	mestkuil	ker, bot, ma	15–16?
49	sloot	bot	14–15?
50	sloot of opspit uit esdek	ker	-
51	kuil of afdekkende slootvulling	ker	15–16?